

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу здобувача ступеня доктора філософії
Дунебабіної Ольги Андріївни на тему: «Лінгвогендерний вимір гібридної війни»,
поданої за спеціальністю 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки
(наук. керівн. – д. філол. н., проф. Компанцева Л. Ф.).

У лінгвістиці ХХІ ст. все більше активізується увага дослідників до синергетичних проблем розвитку мови: йдеться про міждисциплінарний характер аналізу сучасних комунікативних процесів у взаємозалежностях *мова ↔ культура, мова ↔ медіа, мова ↔ політика, мова ↔ право, мова ↔ іміджмейкерство, мова ↔ бізнес* та ін., формуючи інноваційні філологічні напрями – лінгвокультурологію, медіалінгвістику, політичну лінгвістику, юрислінгвістику, лінгвоіміджелогію, бізнесову лінгвістику відповідно. В цьому епістемологічному ряді формується і нова галузь – *гендерна лінгвістика*, у фокусі дослідження якої *мова й гендер* у їх синкретичних взаємозв'язках (див. напрацювання в цій царині авторитетних лінгвістів Архангельської А.М., Компанцевої Л.Ф., Космеди Т.А., Нелюби А.М., Осіпової Т.Ф., Тараненка О.О. та ін.). До кола дискусійних відтак належать питання аналізу комунікативних інтенцій, що репрезентують та/або трансформують гендерні ролі, стереотипи й соціальні перетворення, вивчення гендерно маркованих мовних одиниць, що визначають стратегії сучасної комунікації, дослідження способів мовної ідентифікації гендеру в різних функціональних сферах (політика, реклама, право, бізнес, культура etc.). У цьому контексті визначається актуальним вивчення гендерної проблематики в мілітарний період як новій комунікативній реальності України.

Запропоноване дисертаційне дослідження Дунебабіної О.А. поєднує згадану вище міждисциплінарність (передусім у тандемі лінгвістики, антропології, соціальних комунікацій та політології), що дозволяє глибше зрозуміти механізми мовної репрезентації гендеру в умовах інформаційної та гібридної війни. Такий підхід є вкрай актуальним в умовах сучасного соціокультурного контексту, де мова залишається не лише засобом комунікації,

але й інструментом боротьби та спротиву, адже «поза увагою науковців залишилася питання протидії цілеспрямованим лінгвогендерним маніпуляціям як засобу ведення РФ гібридної війни проти України» (с. 19).

*Новим, на наше переконання, є комплексне дослідження когнітивних механізмів маніпуляції гендерними питаннями під час гібридної війни, вивчення їх лінгвістичних параметрів та визначення способів протидії їх некоректному вживанню в мовній комунікації. До дослідницьких інновацій у рамках дисертаційної праці зараховуємо і вдосконалення метамови, пов'язаної з гендерністю як субсфери інклюзивної комунікації (власне поняття *гендер* та інвентарно корельовані з ним – *фемінізм, сексизм, стать, гендерна дискримінація, гендердиктатура, гендерна рівність, гендерні стереотипи* та ін.). У той же час дискусійність щодо цих понять і їх постійна реінтерпретація у сфері юриспруденції, перекладознавства та власне лінгвістики й визначають подальший вектор дослідницьких пошуків філологів. Можемо цю ж тенденцію спроектувати і на працю Дунебабіної О.А., яка намагається проаналізувати суттєві розбіжності у використанні й потрактуванні низки термінів передусім в українсько- та російськомовних документах, скласифікувати типи перекладацьких «покручів» у міжнародних документах із гендерних питань, систематизувати деструктивні лінгвогендерні маркери, що використовуються РФ у гібридній війні. Сама дисертантка зазначає, що «попри глибину зазначених досліджень поза увагою науковців залишилася питання протидії цілеспрямованим лінгвогендерним маніпуляціям як засобу ведення РФ гібридної війни проти України» (с. 19), з чим погоджуємося й ми, враховуючи україноцентричність у сучасному комунікативному просторі Європи та динамічність мовних процесів у контексті російсько-української війни.*

Методологія дослідження є переконливою, що допомагає зробити коректні висновки за результатами дослідницьких пошуків. Так, важливими в контексті дисертаційної проблематики є методи лексикографічного й термінологічного аналізу, контент- та дискурс-аналізу, інтерв'ювання, контекстуально-інтерпретаційного та порівняльного методів тощо, за допомогою яких було панорамно окреслено гендерні топіки в умовах гібридної війни. Важливо, що

дисертантка звернула увагу на екстралінгвальні фактори, що впливають на реінтерпретацію гендерності в нових реаліях сучасності – демократизацію українського суспільства, проєвропейський вектор України, воєнні дії на території нашої Держави, етико-правові процеси у світовому глобалізаційному просторі та ін., що безумовно коригують аналіз та дослідницький потенціал гендерності у філологічному ракурсі.

Вражають опрацьовані дисертанткою *ілюстративна й фактологічна бази* (35 тис. українськомовних, 236 англійськомовних та 20 тис. російськомовних медіапублікацій, низка лексикографічних джерел, нормативних документів, зокрема і світового правоустрою, на гендерну проблематику), що уможливила об'єктивацію висновкових положень дисертації. Нетотожність українсько- та російськомовних джерел (понад 30 і 20 тис. відповідно) порівняно з англійськомовними (236) можна пояснити акцентуванням на аналізі комунікативних процесів саме під час російсько-української війни. Частина матеріалу отримано й аналітично опрацьовано за допомогою автоматизованого сервісу для оцінки інформаційного резонансу Attack Index, що підтверджує прикладний аспект дослідження, а застосування отриманих даних в освітньому процесі, в громадській та правозахисній діяльності становить інтерес для подальшого практичного впровадження отриманих результатів.

Робота пройшла належний *апробаційний характер*, опубліковано понад 10 наукових праць, зокрема статті у фахових періодичних виданнях, розділи в колективних монографіях, тези доповідей, навчальний посібник. Не викликає сумніву *теоретичне підґрунтя* роботи (близько 300 позицій у списку наукової літератури, понад 30 з яких – зарубіжні; список словників і довідкових видань, список фактологічних джерел). Роботу гармонійно доповнюють *додатки*, в яких вміщено авторський словник визначення гендерних термінів та понять у національних нормативно-правових документах, матриця використання гендерної термінології та поняттєвого апарату на прикладі стратегій гендерної рівності Ради Європи (2014-2017 рр., 2018-2023 рр. та 2024-2029 рр.), приклади підміни понять у сфері прав людини, прав жінок, гендерної політики, не пов'язаних із терміном 'гендер' та похідними від нього та ін.

Логіка структурної будови дисертації мотивована недостатністю вивчення поняття гендерності в сучасній філології та перспективністю аналізу досліджуваного явища в умовах гібридної війни. Відтак праця складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів (13 підрозділів), висновків до кожного розділу, загальних висновків, списків джерел, додатків, що і надають реальну картину вивчення лінгвогендерності в контексті гібридної війни. У *Вступі* обґрунтовується актуальність обраної теми, новизна роботи, описуються методи дослідження, визначаються дослідницькі завдання, подаються апробації проміжних і кінцевих результатів.

У *першому розділі* «Теоретичні засади вивчення лінгвогендерного виміру гібридної війни в сучасній лінгвістиці» окреслюється стан і перспектива дослідження лінгвогендерності в сучасній філології (п. 1.1), юриспруденції та лінгвоюридичних студіях (п. 1.2). Дисертанткою вдало робиться спроба реінтерпретувати поняття *гендерно чутлива мова* (п. 1.3), зважаючи на дискусійність цього явища в сучасній гуманітаристиці. Бачимо й авторську дефініцію, що показує індивідуальні пошуки дисертантки та орієнтацію на системність даного терміна в метамові, пов'язаній із гендерністю: «мова, спрямована на відображення принципу гендерної інклюзії, зокрема, через використання фемінітивів, позбавлена андроцентризму, сексизму, будь-яких інших дискримінаційних щодо статі та гендеру проявів» (с. 69). Аспектологія гібридної війни та її вплив на лінгвогендерність (п. 1.4), а також методологія дослідження лінгвогендерних студій у нових комунікативних реаліях (п. 1.5) завершують теоретичну частину дисертаційної праці.

У *другому розділі* «Становлення лінгвогендерного поняттєвого апарату (концептів) у дискурсивних практиках України і світу» визначаються системні параметри поняття *гендер* – базового в дисертаційній праці, зокрема його синкретичні зв'язки з іншими термінами, їх лексикографічну репрезентацію, фахову генеалогію (п. 2.1), впровадження та інтеграція у світову (Велика Британія, США та РФ) й українську практику (п. 2.2), правову базу ООН та інших міжнародних організацій (п. 2.3). Дисертанткою вдало імplementовано досліджуване поняття в лінгвокультурологічний контекст та гендерні

дискурсивні практики (п. 2.4), репрезентовано стратегії застосування гендерно чутливої мови як вербальним «індикатором відносин та культури в суспільстві, які базуються на принципах прав людини, гендерної рівності, недискримінації» (с. 115) в дипломатичному й публічному комунікативних просторах (п. 2.5). Розділ насичений порівняльними таблицями, що підсилює аргументативну базу дослідження.

Третій розділ «Лінгвістичний інструментарій гендерно маркованих маніпулятивних технік в умовах гібридної війни» має прикладний характер і присвячений аналізу сучасних маніпулятивних тактик, застосовуваних РФ у гібридній війні щодо коректності / некоректності використання гендерно маркованих одиниць у мовній комунікації. Так, в інформаційних акціях проти України часто застосовуються наративні прийоми, пов'язані з гендерною стереотипізацією (п. 3.1), що «призводить до перенесення низки деструктивних наративів з російського в український інформаційний простір та маніпулятивного використання цієї теми окремими медіаресурсами в Україні на шкоду прав людини, національній безпеці та євроінтеграції» (с. 127). Дисертантка вдало підкріплює свої висновки результатами сентимент-аналізу (див. скріншоти 3.1.1-3.1.13), що і доводить свідоме поширення гендерної стереотипізації в медійному просторі РФ для підриву європейських цінностей із прав людини, делегітимізації демократичних процесів та іміджевої дискредитації України. Аналіз лінгвістичних інструментів маніпуляцій у конфліктогенних дискурсах із питань сексуального насильства та пошук деманіпуляторів щодо них (п. 3.2), а також вивчення гендерного поняттєвого апарату в російськомовних перекладах міжнародних документів як засобу маніпуляцій та стратегії смислового викривлення (п. 3.3) завершує розділ, проєктуючи його результати на реалії сучасності. *Висновки* є логічними і перспективними в контексті модерних гендерних студій.

Дисертаційна праця Дунебабіною О. А. спрямована на реалізацію положень Стратегії забезпечення державної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022, Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від

28.12.2021 р. № 685/2021. Обрана тема відповідає п.п. 1 і 24 Основних напрямів наукових та науково-технічних досліджень в системі Служби безпеки України, затверджених наказом Центрального управління СБ України від 08.04.2017 р. № 209. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії СБ України 16.11.2021 р., протокол № 03, уточнено 27.02.2025 р., протокол № 02. Проявів академічної недоброчесності в роботі не виявлено.

Не применшуючи оригінальність авторських пошуків та позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, висловимо все ж деякі дискусійні моменти в роботі.

1. Характеризуючи маніпулятивне використання наративів із гендерної тематики в соціально-політичних і медійних дискурсах (ідеться про системні, національні й регіональні (с. 127-141) наративи), дисертантка вказує, що їх РФ активно використовує не тільки для власного, а й внутрішнього (українського) реципієнта. Чи спостерігалася така ж тенденція в контексті світового медіапростору? Якщо так, то якого типу гендерні наративи «спрацювали» у світових ЗМІ?

2. Аналізуючи інвентар гендерної терміносистеми, дисертантка широко окреслює метамову, пов'язану з гендерністю (*гендерні норми* (с. 35, 75 та ін.), *гендерні ролі* (с. 4, 27, 75 та ін.), *фемінізм* (с. 20, 22, 65, 89 та ін.), *ЛГБТ* (с. 15, 78, 103 та ін.), *гендердиктатура* (с. 22, 103 та ін.), etc.). В той же час у світовій комунікації, зокрема і в юридичному полі, і в художньому мистецтві, і в культурних ініціативах, з'являються поняття *квір*, *небінарна особа*, *гендерфлюїд* та под., що виходить за межі гомо- й гетеросексуальності та цисгендерності. Важливо було б, на нашу думку, долучити до аналізу і ці мовні номінації, розглядувані в системі координат юридичних документів та медійних публікацій України та світу.

3. Наголошуючи на викривленні інформації щодо гендерності при перекладі документів із боку РФ, дисертантка вказує на ряд причин щодо подолання подібних ситуацій, зокрема і звертання до автентичних джерел (с. 196). Цікаво, чи виявлена така ж ситуація в текстах документів із гендерної

проблематики тих країн, які потенційно можуть перебувати під політичним впливом РФ, – Білорусі, Вірменії, Казахстану та ін. країн.

4. У дисертаційній роботі трапляються технічні огріхи та стилістичні помилки.

Поставлені питання та висловлені побажання носять дискусійний характер і не применшують значимість роботи для сучасної лінгвістики. Теоретичні засади й висновкові положення, що містяться в дисертації, характеризуються єдністю змісту, а дослідження є оригінальним, актуальним та перспективним. Дисертація «Лінгвогендерний вимір гібридної війни», отже, є завершеною, відповідає вимогам п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, та Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40, а її авторка, Дунебабіна Ольга Андріївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри стилістики та мовної
комунікації Навчально-наукового
інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Дмитро СИЗОНОВ

Підпис Сизонова Д. засвідчую
Директор з наукової роботи
Ірина ТОЛІСТАНОВА